

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

УДК 94 (477) «1917-1921» : 37

Гуцало Л. В.,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

**РОЗВИТОК ОСВІТИ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921 рр.)**

Доба відновлення української державності (1917-1921 рр.) відзначається не лише політичними, ідеологічними, соціально-економічними перетвореннями, а й докорінними реформами у сфері освіти.

Одним із найважливіших чинників процесу державотворення стало створення власної освітньої системи, що ґрунтувалася б на національних засадах, відбувається становлення національної школи.

Початок реформування системи освіти і розробки основ єдиної школи набирає обертів із I Всеукраїнського учительського з'їзду (5-6 квітня 1917 р.). Була ухвалена постанова про ліквідацію багатоступеневості шкіл і створення єдиної початкової школи, яка давала б повну підготовку учням до навчання у середній школі [1, с 228]. У постанові про початкову школу пропонувалося запровадження українізації шкіл вже з 1917-1918 навчального року. Однією з умов реалізації планів українізації школи мало стати видання шкільних підручників та методичної літератури українською мовою.

Пропонувалось термінове відкриття на державні кошти українських I середніх навчальних закладів і в першу чергу гімназій у великих містах, де I населення було переважно зрусіфіковане. А у тих населених пунктах, де I переважало українське населення - українізувати існуючі гімназії, а також I відкривати гімназії, спільні для навчання хлопчиків і дівчаток [2, с 35-36].

На II Всеукраїнському учительському з'їзді (10-12 серпня 1917 р.) зазначалося, що школа в Україні має бути національно-демократичною. Мовою I навчання, виховання і науки має бути українська. Школа повинна бути національною як за мовою викладання, так і за його змістом. Це вимагало змінні програми шкільного навчання, залучення народної музики, поезії, мистецтва, краєзнавства. Також має забезпечуватися право національних меншин на I навчання рідною мовою через відкриття окремих шкіл чи груп для них. Проголошувалися право кожного на нижчу, середню та вищу освіту і єдність школи для всіх соціальних груп. Освіта повинна бути обов'язковою і світською але за бажанням батьків можливе введення викладання релігії.

Розробники проекту єдиної школи в Україні зазначали, що семирічна загальноосвітня школа зможе краще реалізувати можливості розвитку дитини. Після закінчення семирічки дитина могла б уже за бажанням іти до середньої технічної школи або чотирирічної гімназії, де уже будуть викладатися систематичні курси [3, с 189-190].

Але через складні економічні та політичні умови реалізувати завдання створення семирічних загальноосвітніх шкіл на той час було неможливо, тому тимчасово обмежувались чотирирічними школами, на основі однокласних земських шкіл, а наступні три роки навчання пристосувати до сучасних вищих початкових шкіл.

До середніх шкіл відносились гімназії з чотирирічним курсом навчання, технічні школи, сільськогосподарські та вчительські семінарії. До них можна було вступити після закінчення 7-річної загальноосвітньої школи.

Варто зазначити, що у 1917/1918 навчальному році було відкрито 30 українських гімназій, а в кінці 1918 року їх функціонувало вже 825 [4, с 108]. Лише уряд Гетьманату відкрив 50 державних гімназій.

Незважаючи на революційні події у 1918/1919 навчальному році школою було охоплено 70% дітей шкільного віку, які проживали на території УНР. Але все ж майже третина дітей залишалася поза школою, хоч кількість шкіл збільшилася на 2000. Скрутніше становище склалось у середній школі, оскільки тут йшла боротьба проти українізації. Це пояснює ситуацію щодо невеликого відсотку україномовних середніх навчальних закладів у відношенні до їх загальної кількості. У 1919 р. на 59 нижчих початкових шкіл припадала лише одна вища (потрібно було 25) [5, с 15].

До речі, якщо уряд Центральної ради акцентував увагу переважно на українських нижчих початкових школах, то уряд гетьмана П. Скоропадського значну увагу приділив розвитку і нижчих, і вищих початкових шкіл. Школи відкривалися як у містах, так і в сільській місцевості. Такий підхід мав велике значення для українців, переважно тоді сільських мешканців.

За період національно-демократичної революції нижча початкова школа в основному стала українською. У вищих початкових школах навчання перших класів проводилось українською мовою, вивчались українознавчі дисципліни. У загальноосвітніх середніх школах вивчався обов'язковий курс українознавчих дисциплін, а у 138 з них навчальний процес здійснювався українською мовою.

На кінець 1918 р. в Україні працювало 47208 народних шкіл, 1210 вищих початкових шкіл, 474 чоловічі і 262 жіночі гімназії, 91 комерційна школа, 70 реальних, 18 торгових і 18 духовних шкіл. А для незаможних учнів призначалися стипендії. Для реалізації цього проекту, на п'ять років було асигновано 1 млрд. крб.

У 1917-1921 рр. починається трансформація системи вищої освіти України. У новоутворених і діючих університетах, інститутах удосконалювалися форми навчання студентів та запроваджувалося вивчення українознавства.

У 1917 році було відкрито Київський народний університет (з 1918 р. Київський державний український університет). У ньому працювали видатні науковці М. Кравчук, Ф. Мітенко, А. Кримський, С. Тимошенко, Б. Кістяківський, І. Огієнко, А. Лобода, М. Туган-Барановський, О. Корчак-Чепурківський та ін. У березні 1918 р. рада лекторів Київського українського університету порушила питання в уряді про заснування мережі подібних закладів по всій Україні. Так, у вересні того ж року Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька оголосили державною вищою школою, у жовтні було засновано Український державний університет у Кам'янці-Подільському, на чолі з І. Огієнком. В університеті викладали: І. Д. Дорошенко, М. Драй-Хмара, В. Біднов, М. Столяров. Того ж року відкрився Український історико-філологічний факультет у Полтаві, який згодом отримав статус вищого навчального закладу.

Улітку 1919 року Наркомат освіти України прийняв рішення про створення в Житомирі вчительського інституту, а також було сформовано першу педагогічну Раду на чолі з П. Абрамовичем. Приміщенням для інституту став споруджений ще в 1862 р. навчальний корпус Житомирської чоловічої гімназії, яка перестала функціонувати в 1918 році [6, с 84-85]. Офіційне відкриття Волинського інституту народної освіти у м. Житомирі відбулося 16 жовтня 1919 р.

Освітня політика Директорії мала чіткі національні пріоритети. Активізувалися прихильники національної вищої школи, що виступали за] цілковите переведення навчання (за винятком навчальних закладів національних меншин) на українську мову. Порушується питання про закриття всіх російських університетів і, як наслідок, засновано Департамент вищої освіти, що засвідчило включення інститутсько-університетського рівня освіти процес реформування освітньої системи в Україні.

За уряду П. Скоропадського політика Міністерства народної освіти мистецтва була спрямована на відкриття в університетах кафедр українознавства.

Уже наприкінці 1920 р. у республіці діяло 62 вищі навчальні заклади, яких навчалось 85 тис. студентів, що більше ніж удвічі перевищує] показники 1917 р. [7, с 19-20].

Отже, у 1917-1921 рр. усі національні уряди попри різницю політичних засад стояли майже повністю на одних позиціях щодо народної освіти. Вони прагнули вирішувати як принципові проблеми шкільної справи, що знайшли

вираз у законах і рішеннях урядів, так і конкретні зусилля центральних і місцевих органів освіти у покращенні справ окремих навчальних закладів.

Проведена українськими урядами, громадськими організаціями самостійна політика щодо освітнього будівництва дала можливість у досліджуваний період здійснити у цій сфері кардинальні переміни й поставити школу на національний ґрунт свого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бунчук О. В. Роль товариства шкільної освіти в організації перших всеукраїнських учительських з'їздів / О. В. Бунчук // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: - Мелітополь: МДПУ, 2010. - Вип. IV. - С 225-232.
2. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917 - 1920 рр.) / А. М. Боровик. - Чернігів: Чернігівські обереги, 2008. - 368 с
3. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920)/ Г. Васькович. Мюнхен: [Український Вільний Університет], 1969. - 226 с
4. Янковська О. В. Культурне життя в Україні у період національно-демократичної революції (1917-1920 рр.) / О. В. Янковська // УІЖ. - 2005. - № 2-С. 105-118.
5. Богуславська В. Г. Народна освіта України в добу національно-демократичної революції в 1917-1920 рр.: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук.: 07.00.01/ В. Г. Богуславська; Донецький національний університет. - Донецьк, '2001. - 22 с
6. Міщук С. Історія Волинського народного університету в Житомирі на сторінках часопису «Волинские народніе известия» (1917-1918) / С. Міщук, О. Рибачок // Волинські історичні записки: збірник наукових праць. - Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. - Т. 7. - С 84-92.
7. Розовик Д. Ф. Національно-культурне будівництво в Україні у 1917-1920 рр.: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ, д-ра іст. наук : 07.00.01/Д. Ф. Розовик; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - Київ, 2004. - 38 с.